

NOVICI

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

O sredo 23. maliga serpana (srednoletna) 1851.

List 30.

Letošnja živinska bolezn.

V več krajih se to poletje sliši, da živina, zlasti goveja, kri šči. Zadel sim unidan na to kužno bolezn tudi pri sv. Treh Kraljih, ter sim ondašnjim posestnikom obljubil, v „Novicah“ zastran te letos nevarne bolezn potrebni poduk razglasiti, zakaj med kervomokam in kervomokam je velik razloček.

Včasih živina kri šči, brez da bi to nevarno bilo. Ni pa vselej taka; tako je letos po kervomoku že tu in tam več živine pocepalo. Večkrat ima namreč kervomočnost vse lastnosti kužniga čerma ali — kakor ga ljudje sploh imenujejo — vrančniga prisada, pri katerim se kri spridi, da je černa, kot oglje ali saje, zraven tega pa tudi gosta, kot kolomaz, in strupena. Tak kervomok je zlo nevaren.

Naznani se pa ta bolezn s tem, da začne živina brez družiga boleho vanja nanagloma veliko černe kervi scati; trese se, posebno na zadnjim koncu; gobec postane bolj vroč, in večkrat se zapazijo na gobčni koži černekaste lise. Živina neha jesti in prežvekovati; vidno hujša; o začetku je blato terdo, kmalo pa postane mehko; živina že o dveh dneh, ako se bolezn po primernim ozdravljanju ne ozdravi, konec vzame.

Že v 1. tečaju „Novic“ leta 1843 na strani 9. je vrančni prisad prav natanjko popisano. Omenjeni so ondi vzroki, po katerih vstane, kakor tudi vodila, po katerih se ima ozdravljati; toraj zavernemo bravece na omenjeni sostavek *) in pristavimo le to, da se vrančni prisad o mnogih poletjih v razni podobi prikaže; letos, kakor smo že omenili, s kervomokam.

1. Da se bolezn vbrani, naj se živina nikdar, ko je prevroče, posebno na sončne pašnike ne goni; le zjutraj bolj ob hladnim in proti večeru, ko vročina nekoliko mine, naj gre na pašnik. Hlev ne sme biti soparčen, ampak hladan in zračen; gnoj naj se večkrat izkida. Piti naj se daje živini čiste hladne vode; mlaka in gnojnica ste ji posebno škodljivi; če se živina doma napaja, je dobro, vodo, saj enkrat na dan, osoliti ali z kisam (jesiham) okisati; tudi zelnica in repnica ste dobri, če ju živina pije. Koristno je tudi živino vsaki drugi dan po celim životu z merzlo vodo polititi in jo po tem s slamo dobro dergniti, da se osuši. Naj se daje živini več zelenjave (trave), ki pa mora biti frišno pokošena ali napleta, ne pa taka, ki se že dva ali tri dni v kakim kotu pari, ker taka je škodljiva, kakor tudi sparjena, plesnjeva, zatuhla ali še ne obležana klaja.

2. Če pa kaka živina zbolí, naj se na vsako drugo uro z merzlo vodo po celim životu polije in potem dobro s slamo zriba. Za pijačo naj se ji dajejo večkrat na dan kisline, kakor: kisa (en maslic kisa s poličem vode zmešaniga) ali zelnice ali repnice,

ali nezreliga kisliga sadja zmučkaniga; puša naj se le o začetku bolezn, zlasti dobro rejeni, pitani živini, na vratni žili; če pa bolezn že več dni terpi, se pa ne sme več pušati. Noter se ji daje solitar s kafro zmešan, takole: vzemi štupe solitarja 1 ali 2 lota, kafre pol ali 1 kvinteljc, — to z moko in vodo v testo zmešaj in živini v svalkih noter dajaj 2 ali 3 krat na dan.

Vedno se pa mora skerbeti, da se človek nič ne rani, ki ima s tako živino opraviti, ker so take rane ako se s strupeno kervjo oskrunijo, smertno nevarne. Meso take bolne živine se nikdar ne sme porabiti, ker človek, ako ga je, velikokrat umerje ponjem. Taka živina se tedaj ne sme zaklati; če pogine, jo mora konjedere zakopati.

Dr. Strupi.

Sončni mrak.

O pondeljck popoldne — 28. dan tega mesca — bo mraknilo sonce. To mraknenje se bo vidilo po sukanju lune v nekterih krajih poprej, v nekterih pozneje, ker se bo začelo 20 minut po eni popoldne, in bo jenjalo 57 minut čez pet. Na Krajskim, Koroškim, Štajarskim, Teržaškim, Goriškim, Horvaškim bo z razločkam nekterih 8 minut zlo enak začetek in konec mraknenja; na Krajskim se bo mrak začel 20 minut po treh; končal se bo pa 22 minut po pêtih.

Kakor se mrak sonca ne bo povsod o ravno tistim času vidil, tako tudi mrak ne bo povsod enak. V nekterih krajih bo mrak popolnoma (tamna noč po dnevi), v drugih se bo manjši ali veči serp ali kraje svitliga sonca vidil; v več krajih sveta bo le en del sonca mračen, v drugih pa clo ne.

Popolnoma mraknenje 28. dan t. m. bo v našim cesarstvu le za severno-iztočne kraje Galicije (Poljskiga), in le tisti kraji, kateri med tem pojásam Poljskiga in Ruskiga ležé, bojo imeli popolnoma tamo.

V vsih naših poprej imenovanih južno-slavenskih deželah in v več družih se ne bo vidil popolnoma mrak, ampak stransko-spodnji sèrp sonca bo svétel ostal; ta sèrp bo v Gradcu nekoliko manjši kot v Belaku, Celjovcu, Ljubljani, v Zagrebu, Karlovcu, kjer bo nekoliko večí; še večí bo v Terstu, Gorici, Zadru, Sebeniku, Splitu, Vidmu, Benedkah, in tako naprej se bo na Laškim zmiraj manj tamniga sonca vidilo, dokler clo nič mraka ne bo.

Z majhnim razločkam se bo v naših (južnoslavenskih) deželah mraknenje takole vidilo:

Vzrok različniga mraka je v tem, da luna pri svojim sukanju okoli naše zemlje ne stopi povsod in o ravno tistim času enako med sonce in zemljo, tedaj tudi naši zemlji ne prikríje sončne svitlobe povsod.

Zapopadek sončniga mraka ni težak. Kakor včasih

*) Vse natanjko bo tudi popisano v »Živinozdravništvu«, ki sedaj na svitlo hodi. Pis.

kakošen oblak sonce zakrije, da se en del zemlje, ki je pod tistim oblakom otamni, na drugih krajih pa, ki niso s tistim oblakom prikiti, sonce sije — ravno taka se, se vé da bolj poredkoma, soncu primeri po luni. Luna, ki je sama po sebi popolnoma tamna stvar, ki svojo svetlobo le od sonca dobiva, se namreč krog naše zemlje suče, in s zemljo vred vsako leto krog sonca. Ako se tedaj primeri, da luna pri tem svojim sukanju med sonce in zemljo pride, prikrije naši zemlji sončno svetlobo, manj, bolj ali clo popolnoma, po tem kakor se namreč med sonce in zemljo vstopi, na ravnost ali le bolj po strani. In taka prikazen se imenuje sončni mrak (Sonnenfinsterniss), ki je ali popolnoma ali le deloma.

Pri vsakim teku lune okoli zemlje bi vidili sončni in mesčni mrak, ako bi planjava te poti, po kateri se zemlja okoli sonca suče, s tisto planjavo, v kateri se luna okoli sonca suče, vkup zadela.

Velikost sončnega mraka se meri po palcih (colih). Zvezdogledi dajo namreč obraz sonca po nalaš za to napravljenim orodju ali v tamni izbi z daljnoglednim orodjem na beli popir se vtisniti in si zaznamvajo velikost sončnega obraza, kteriga v 12 enakih delov razdelijo, ktere palce imenujejo, in potegnejo iz njih središa skozi te razdelke 6 krogov. Po tem razločijo velikost mraka. Pri nas bo mrak okoli 10 palcov meril.

Ni tedaj res, da bi se ob sončnim mraku sonce otamnilo, ampak le zemlja je otamnjena zato, ker svetloba sonca zavolj v sredi stoječe lune ne more na zemljo pasti in je osvitliti*). Sončni mrak se pa ne more drugokrat, kot le o mlaju lune prigoditi.

Vse to nas uči tista imenitna vednost, ki se zvezdoslovje imenuje; učeni zvezdogledi vedo sončne in mesčne mrake in mnogo družih prikazin na nebu prerajati in veliko veliko lét pred povedati. Vsi ti mraki so sedaj že noter do leta 1900 natanjko napovedani. Kakošna visoka učenost je to! kako očividno nam kaže, kaj zamore človeški um!

Naši predniki nekdanj niso bili v stanu sončnih in mesčnih mrakov tako gotovo naprej povedati, kakor jih zamorejo zvezdogledi sedanji čas, ki veliko bolje nebo in stvari na nebu poznajo.

Vunder je že učeni Grek Thales sončni mrak predpovedal, ki je po popisu zgodopisnikov Olimana Herodota 6 letno vojsko končal, ki je bila med Lydi in Medeji. Tamna noč, ki je namreč 30. kimoveca leta 610 pred Kristusovim rojstvom nenadama po dnevu vstala in delj časa terpela, je nevedne vojskovode s tako grôzo navdala, da so orožje od sebe pometali, pobegnili, in tako vojski konec storili.

O starih časih so grozne reči od sončnih mrakov pripovedovali, ktere še dandanašnji nevedni ljudje verjamejo**).

Res je scer, da človeka in žival neka posebna groza napada, ako tamna noč po dnevu nastopi; čeravno mrak ni popolnoma, postanejo vse reči po ti posebni svetlobi vse blede; zdí se, kakor da bi ta svetloba nobene sence ne dala. Vse omolkne, celi svet je tih — in zares, če bi sedaj tromba zapela, bi človek na koléna padel in mislil, da se bliža sodna ura!

Žival se čudno obnaša, ker ne vé kaj je to in kaj da bo. Vredno je tedaj, da se na vse spremembe in prigodbe o ti dôbi pazi.

*) Pri mesčnim mraku (Mondesfinsterniss) se pa zemlja vstopi med sonce in luno, in brani, da sonce ne more lune osvetliti. Mesčni mrak se za eni in ravno tisti kraj veliko večkrat primeri, kot sončni; na 3 mesčne mrake se šteje večidel 1 sončni mrak. Za celi svet skup je pa več sončnih mrakov, kot mesčnih.

***) Tako smo brali, da je nekdo v Presburgu na Ogerskim med nevedno ljudstvo strah zatrosil, da bo na dan sončnega mraka konec sveta!

Učeni možje v zvezdoslovju se bojo ta dan delječ v take dežele podali, kjer bo sončni mrak popolnoma, da bojo še marsiktere razjasnila v ti prigodbi zadočili, kterih jim pri vsi vednosti še manjka. Sončni in mesčni mraki niso le prikazni, samo zijala pasti, ampak oni so pripomočki, stanovanja lune gotovo zvediti, kadar je ne vidimo, — zemljopisne dolgosti zvediti, lastnosti sonca in lune natanjčniji spoznati i. t. d.

Prav je, da se bo ob času sončnega mraka vsakdo na tak kraj podal, da bo zamogel to prikazin dobro viditi in na spremembe tiste dôbe paziti. Ogleovati se pa zna sonce takrat s posebnimi daljnoglednimi stekli, s prostim očesam, ali, kar je bolje, s kakošnim tamno farbanim steklom (glažam), ali s kakošno z lučjo vžgano in počerneno šipico, s ktero se zamore lahko brez bliša v sonce gledati; nekteri nastavijo tudi škaf vode pod milo nebo, da v vodi spremembe sonca gledajo.

Če je oblačno, da oblaki sonce zakrivajo, postane tama ali noč, brez da bi zamogli sonce ogledovati. —

Tako bodimo pripravljeni, to čudovito natorno prikazin ogledovati, brez strahú in brez vraž, s kterimi so bili nevedni stari navdani, ki so mislili, da takrat strup spod neba na zemljo pada, ki ostrupeni vodé in zeliša, in enacih vraž več.

Spomnimo se takrat prav živo vsigamogočnosti in modrosti Stvarnika nebes in zemlje, ki je odločil vsim stvarjem, tudi na neomejenim nebu njih pot, da jo v nar lepšim redu hodijo, kakor jo jim je On ukazal!

Spoznajmo pa tudi zmožnost človeškiga uma, kteriga je dobrotljivi Stvarnik tako visoko povzdignil, da se zamore v nedosegljive višave podati, po svojih vednostih to slediti, kar se gôri godí, in tako imenitne prikazni veliko lét poprej, clo na minute, naprej povedati!

Naj bi že iz tega tudi vsak priprost človek spoznal, da mu je Bog um podelil, da se kaj uči!

Jako lepo je pél o tem predmetu rajniki slavni U. Jarnik:

Tamkej gôri se neznani
Velki svéti sučejo;
Z lučjo sonca so obdani,
Krogle póte tekajo.
Zvezda zvezdi je soseda,
Njih za nas števila ni —
Ena v drugo svétlo gleda,
Vsaka Božjo čast gori.

Razposeljenje pervih Ljudí

v slavjanskim obziru.

(Konec.)

Vernimo se k Noetovim zarodu.

Gomerjev najmlajši sin Togorma se je v Kapa-točji ustanovil, kjer je njegov zarod po opombi Ecehiela (pogl. 38, 6—27. 14.) veliko lepih konj in dobrih redil, s kterimi je na več krajev, posebno v Fenikio, kupčeval.

Semov sin Ljud se je v mali Azii, v deželi vselil, kteri se po njem Ljudia pravi. Svetna zgodovina pravi, da je bil okoli leta 2050 pred Kr. r. na svetu, in da je Atysov Atov sin; dalje tudi pravi, da je bil Ljudsko kraljestvo postavil in mu po sebi imé Lydia Ljudia dal. Pripoveduje se tudi drugači, namreč, da sta ob rečnim času bila brata Ljud in Atis Ata Manova, (to je, človekova, ker se človeku po sanskritsko Man pravi,) sinova, izmed kterih dveh je Ljud dal ime Ljudii; Ata je bil pa v Frigii sloveč. Nekteri terdijo, da je Ljud, Atov sin, živel okoli leta 1430 pred Kr. r. kar se pa s svetim pismam manj vzame. Leti